

Orhan Gencebay, Kayahan ve özellikle Sezen Aksu "Gülümse"

İskender Savaşır

İstanbul'da (ve Osmanlı mülkünün diğer şehirlerinde) sevgilinin (kadının?) çok uzun zamandır hep ulaşılmazlık kipinde algılanmış olması, ne kadar kültürün abanzanlığından hareketle açıklanabilir, bilmiyorum. Ama Sezen Aksu'nun kritik dönemindeki "hitleri" (Geri Dön, Sen Ağlama vd.) bu sürekliliğin kırıldığı, sevgilinin yüzünü sevne döndüğü, onunla ilgilendiği bir anın ifadesiydi. (Murat Belge, Sezen Aksu'nun "oluşmuş kişiliği"nden, "formalizmin ötesinde" durmasından söz etmişti. İşaret etmeye çalıştığım şey bununla ilişkisiz değil. Sezen Aksu'nun şarkılarında dile gelen uzaktan yakıp kavuran bir resim, bir "form" değil, yaşanmış bir ilişkinin içinden sevne seslenen, dokunan bir sevgili.) Kuşkusuz bu hit'ler bir tatminin, bir kavuşmanın şarkısını söylemiyordu. Sezen Aksu'nun sesi hep, böylesi yalın bir mutluluğu ifade edemeyecek kadar içli oldu. İlk kez okşanan bir tenin ürpermesi... Hala böyle şeyler düşündürüyor bana o şarkılar ve özellikle de onların o yıllardaki alımlanması.

Geçici olduğu teslim edilen bir anı, kendini yayan, uzatan ezgilerle kutlayan bu müzikal tavrın Sezen Aksu'dan önceki ilk habercisi, bana Semiha Yankı'nın "Seninle Bir Dakika"sıymış gibi geliyor. Dar, boğucu bir aile ve yükümlülükler ortamıyla hep ufkun ötesinde kalan bir ideal nesnenin arasındaki mesafenin yokolmuş gibi görüldüğü bir noktaya işaret eden bu şarkının, ilk Eurovision yarışmasında birinci olarak ortaya çıkması belki de o kadar tesadüfi değildi.

Ama hatırlanır mı bilmiyorum, o yarışmada değerlendirme tuhaf bir şekilde yapılmıştı. Semiha Yankı "müzik otoriteleri"nden oluşan jürinin birincisiydi. Halk jürisinin birinci adayı Ali Rıza Binboğa, "Yarımlar Bizim"i söylemişti. Semiha Yankı'nın tavrı 1970'lerin başında nispeten dar bir seçkin duyarlılığına hitap ediyordu. "Halk" bir marş ritminde bizim olan yarımlardan söz eden, yerel tınılar kullandığı ölçüde de o zamanlar yaygın olan "sentez" anlayışına daha yakın olan Ali Rıza Binboğa'yı tercih etmişti. 70'lerin ikinci yarısında solun öylesine popülerleşebilmesinin, kitleselleşmesinin nedenleriyle ilişkisiz olmayan bir tercih...

Ama 1980'lerin ortasına varıldığında şehrin henüz daha bir şantiye halini almamış sokakları sayıları giderek artan hoparlörlerde, kasetçalarlarda dile gelen duyarlılıkla, solcuların duyarlılığı arasındaki mesafe daha da açılmış, artık neredeyse hiç kapanmayacak gibi görünmeye başlamıştı. O zamanlar "Yenik Düşüyor Her Şey Zamana" daha tavernalara girmemişti. Sokaklar "Brother Louis Louis Louis" derken, biz odalarımızda Brothers in Arms'i dinliyorduk.

Derken birdenbire, "arabesk tavernaya dönüşüyordu dönüşüyordu" derken, kimsenin hiç beklemediği bir şekilde "özgün müzik" çıktı ve arabeski de tavernayı da her anlamda solladı. Ama özgün selefleri arabesk ve taverna gibi marjinal kaldı.

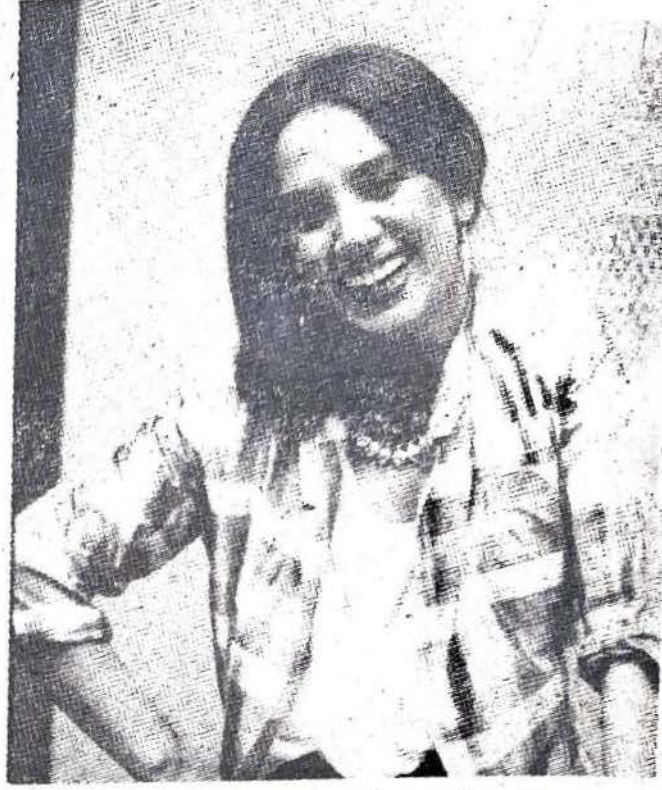
Ama "marjinal" kelimesini, kelimenin kendisi üzerinde konuşmadan kullanmak olanaksız hale geldi. Kastettiğim, özgün müziğin dinleyicilerinin marjinal kişiler olduğu değil; müziğin kendisinin bu kişilerin hayatında, marjinal, sınırlı durumlara ilişkin bir

70'lerin Orhan Gencebay'ını bugünün Kayahan'ından ayıran en önemli özellik, Gencebay'da tasavvur edilen hayalin daha baştan imkansızlıkla malül olmasıydı. Oysa Kayahan, hayal kırıklığının şarkısını söylüyor. Kaybettiği ve geri istediği birşey var. Gencebay ise doğarken kaybetmiş.

yer tuttuğu... Böylesine kısa ve zaten spekülâtif bir yazıda bir müziği marjinal kılan ya da marjinalikten çıkararak şeylerin neler olabileceğinin tartışmasına girmek istemiyorum ama Sezen Aksu'nun söylediği türden ve marjinal olmayan bir hafif müzik, özgün müziğe kıyasla çok daha genel, istikrarlı, dinleyicilerinin kimlik yapısında çok daha merkezi bir yer tutmaya aday davranış, ilişki ve duygulanma kalıpları sunuyor. Geçen yıl Gülhane Şenliği'nde Ahmet Kaya'yı yaralayan, polisi ateş açmak "zorunda bırakan" kalabalığın öfkesi, sınır durumlara ilişkin, oralara hasredilmiş, ifadesini ancak bir şenlikte (ya da benzer şekilde törenleştirilmiş durumlarda) bulabilecek bir öfkeydi. Özgün müziğin içerdiği "protest" dinleyicilerinin kimliğinin şekillenmesinde daha merkezi bir yer tutuyor olsaydı, bugün çok daha farklı bir Türkiye'de yaşıyor olurduk.

Kuşkusuz hafif müzikle onun kıyılarında yer alan arabesk, taverna ve özgün müzik arasında bir iletişim, bir alışveriş yok değil. Örneğin son günlerin Kayahan (ve onun şarkılarını söyleyen Nilüfer) furçası, bence varlığını büyük ölçüde sözkonusu sanatçıların özgün müziğin içerdiği "protest" boyutunu içerebilme, ona gündelik hayat ölçeği açısından da kabul edilebilir olabilecek bir ifade biçimi kazandırmak başarısını göstermiş olmalarına borçlu. Özellikle **Yemin Ettim**, yalnızca özgün müziğe gönderme yapıp onun imkanlarını kullanmakla kalmıyor, arabeskin Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur'un isimleriyle anılan ve artık klasikleşmiş sayılabilecek ilk evresine özgü mutlak inkarın da izlerini taşıyor.

Ama konumuz Sezen Aksu'ydu. Geri dönerek bu yazıda asıl dile getirmek istediğim bulanık sezgiyi açmaya çalışayım. Sezen Aksu'nun yeni kasedi, ilk kez bir önceki kasedinde, Sezen Aksu Söylüyor'da duyduğum bir kuşkuyu daha güçlü bir şekilde duymama yol açtı. Sezen Aksu yine bildiğimiz, sevdiğimiz Sezen Aksu ama artık sanki anakronistik unlıyor; dinleyicisiyle arasında bir mesafe açılmış gibi. Şöyle: Artık Kayahan'ın içerdiği, ehlileştirdiği "protest"i tanımayan, kaydetmeyen hiçbir ses, 90'ların ortalama duyarlılığını ifade etmeye aday olamaz. 80'lerin ortasında içerden çıkmış ya da dışardan dönmüş hiç kimse- kendi kurgularına ya da kişisel tarihine neredeyse patolojik bir düzeyde angaje olmadığı sürece- bir şeyi görmezlikten gelemezdi: Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde sokaklar, hiç değilse, metropollerde, sokaktaki insana -kitleye değil, sokakları kendi başına ya da arkadaşlarıyla arşınlayan- ve solcu olmayan -insanlara- bu kadar çok şey vad etmemişti. Sezen Aksu bu anın şarkısını söylüyordu: İlk kez okşanan bir tenin ürperisi... Başarısı belki de sesinin, nesnesine kavuşan bir arzunun, bu kez kendi tabiatından kaynaklanan sorunlarını, gamlarını dile getirebilecek kadar içli olmasından kaynaklanıyordu.

Ama ister enflasyondan deyin, ister Körfez Krizi'nden -benden daha iyim-serseniz eğer- kamu vicdanı sokakların ortalama vaadini mümkün kılmak için başka yer ve zamanlarda uygulanan terörü artık kaldıramadığından ötürü deyin, o vaadin üzerine bir gölge düşmüşse, sevgili bir kez daha uzaklaşmışa benziyor. Yüzeyler bugünlerde o kadar davetkar değil.

Peki, başladığımız yere mi geri döndük? Elbette, hayır. Kayahan'ın şarkısını dinleyin; kendi iç tutarlılığı pahasına 80'lerde yaşanmış olanın izlerini barındırıyor: "Asırlardır yalnızım/ Pişmanlık alın yazım /Bir öfkeye mahkum ettik her şeyi/ Bir yemin ettim ki dönmem/ Seni versinler ellere/ Beni vursunlar/ Sana sevdanın yolları/ Bana kurşunlar." Bu kadarını 1970'lerde Orhan Gencebay

Sezen Aksu, Murat Belge'yle yaptığı söyleşide yıldız olmadan önce çıktıklarına, önemsediklerine şöyle bir değinip geçiyor. Çünkü 1985'e vardığında artık bütün bunlar geride kalmış, arzu nesnesiyle arasındaki kendisine yabancı bütün engelleri aşmış. Son kasetinde Sezen Aksu, yine bildiğimiz, sevdiğimiz Sezen Aksu; ama artık sanki anakronistik unlıyor; dinleyicisiyle arasında bir mesafe açılmış gibi..

da söyleyebilirdi ama o "Hiç-mi özlemedin/ Hiç mi hakkım yok/ Bir ara bir sor Allahaşkına!" diye devam eden şarkıyı karikatürize etmez, olumsuzlamanın mutlaklığını zedelemeydi. Ama sözkonusu olanın Kayahan'ın bölüğünden ibaret olduğunu sanmıyorum. 1970'lerin Orhan Gencebay'ı iki bakımdan Kayahan'dan farklıydı. Birincisi 70'lerde Orhan Gencebay hala düşman/ dost, burası/ ötesi, yalan/ hakikat gibi ikili karşıtlıklar çevresinde örgütlenmiş bir dünyanın içinde konuşabiliyordu -Kayahan için varolmayan bir imkan. İkincisi ve daha önemlisi: Orhan Gencebay'ın eski sesinde dile gelen özne, yoksunluğu kendi tabiatının bir parçası kılmış bir özne. Onun arzusu kendisini zaten bu dünyada tatmin edilemez bir arzu olarak tarif etmişti. Kırlamayacak, çünkü zaten baştan imkansız olarak tasavvur edilmiş bir hayal. (1) Oysa Kayahan hayal kırıklığının şarkısını söylüyor. Sesindeki sertlik, dünyayı reddeden birinin değil, talep

etmeyi öğrenmiş birinin sertliği. Kaybettiği ve geri istediği bir şey var; oysa zaten kaybetmiş olarak doğduğundan Orhan Gencebay'ın eski sesinde dile gelen öznenin kaybedecek bir şeyi yoktu.

Ama bu yüzden de Kayahan'ın kaybettiği bir ideal değil bütün kusurlarıyla sevilmiş bir gerçek nesne. "Ufak tefek yalanların/ Olur canım, mühim değil." Bunları da Orhan Gencebay söyleyemezdi. Yalancı ve zalimse eğer onun sevgilisinin zulmü de mutlak olurdu.

Ama bizi asıl ilgilendiren Orhan Gencebay'la Kayahan'ın farkı değil, Kayahan'la Sezen Aksu'nun farkı. Daha doğrusu Sezen Aksu'yla hayranları arasında açılmış olduğunu düşündüğüm mesafe. Sezen Aksu "Gülümse" diyor son kasetinde. Onun gülümsemesi her zaman buruk oldu. Şarkılarında ayrılık, ayrılmak, daha çok da ayrılamamak, akli arkada kalarak ayrılmak merkezi bir yer tutar. Nedir bu gam? İçliliğinin kaynağı ne? "İlk kez okşanacak bir tenin" bu hüznü neden?

Sezen Aksu Murat Belge'yle yaptığı söyleşide yıldız olmadan önce çektiklerine, önemsediklerine şöyle bir değinip geçiyor. Çünkü 1985'e varıldığında artık bütün bunlar geride kalmış, arzu nesnesiyle arasındaki kendisine yabancı bütün engelleri aşmıştı. Sezen Aksu'nun bu noktada keşfettiği şey, bence sesinin büyüsunü de, hüznünü de açıklıyor, Dışsal bütün engeller kalktığında bile arzu nesnesine yabancı kalır ("Hatta sevişirken bile yabancısın"). Gerekeceği olmayan ayrılıkların şarkılarında bu kadar merkezi bir yer tutmasının da arzuyla nesnesi arasındaki bu onulmaz ayrılıktan kaynaklandığını düşünüyorum. Gülümsemesinin hep buruk olması da bu yüzden. Ama 1980'lerin ortasında bir an (kaç yıl?) için paranteze alınmış gibi görünen dışsallık, gerçeklik, daha önce de değindiğim gibi belki enflasyondan, belki Körfez Krizi'nden, belki de tahmin bile edemeyeceğimiz başka bir nedenden ötürü arzu ile nesnesi arasındaki mahrem mesafeyi hoyratça işgal etmişe benziyor. Bu işgalden önce Sezen Aksu'nun hüznü bir mutluluk vaadi gibi görülebiliyor, onun buruk gülümsemesinde kendi umutlarımızın gerçekçi bir karşılığını bulabiliyorduk. Ama korkarım artık onun "Gülümse" çağrısı buruk değil çarpık bir gülümsemeyle karşılanacak -öfkeyle çarpılmış bir gülümsemeyle. ■

(1) Orhan Gencebay dendiğinde sözkonusu olan bir şahıs ya da bir müzikal ürünler toplama değil de bir simgeymiş gibi konuşmaya başlıyor, ister istemez bir haksızlık etmiş oluyoruz. Oysa Gencebay'ın son kasedi Utan! Dokunma'nın neden "hit" olmadığını anlayamadığım Dokunma parçası bence 90'ların 80'lerindeki farklı ikliminin ilk habercilerinden biriydi. Sezen Aksu'nun söylediği 80'leri "ilk kez okşanan bir tenin ürpertisi"yle anlatmaya çalışmıştı ya... Eğer eğretilmeye sadık kalacaksak Orhan Gencebay'ın 70'lerdeki sesinin hiç okşanmamış, bakir bir erkeğin çıktığı olduğunu söylememiz gerekir. Dokunma'nın büyüsunü ise ilk kez bekaretini yürütmüş, belki umduğunu bulamamış, belki canı acımış ama o anın tadını da unutamamış bir erkeğin sızısıyla söylenmesinde...